

ЗМІСТОВИЙ КОМПОНЕНТ ОСОБИСТІСНО-СОЦІАЛЬНО-ДІЯЛЬНІСНОГО КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ

У сучасній складній криміногенній обстановці, що склалася в Україні, підготовка фахівців правоохоронного профілю має важливе державне та соціальне значення. Отже, реформування та модифікація теоретичного та практичного навчання майбутніх правоохоронців має дуже важливе значення для забезпечення висококваліфікованої оперативно-розшукової діяльності.

Аналіз сучасного стану справ щодо перспектив розвитку оперативно-службової діяльності працівників підрозділів кримінальної міліції в напрямках професійного здійснення оперативно-розшукових функцій та підготовленості до неї вказує на наявність невирішених проблем. Курсант, як і раніше, виступає здебільшого об'єктом розрізненого педагогічного впливу щодо правової, тактико-спеціальної, вогневої, фізичної підготовки. Зазначається розрізненість теоретичного навчання курсантів щодо прийомів, форм та засобів оперативно-розшукової діяльності (у рамках різних видів підготовки) та практичним навчанням – застосування їх у мінливих ситуаціях реальної правозастосовної діяльності.

Набуває актуальності необхідність комплексного поєднання теоретичного та практичного навчання для формування та розвитку в курсанта готовності до оперативно-розшукової діяльності. Тобто на сучасному етапі реформування відомчої освіти недоцільно обмежуватися вдосконаленням викладання окремих дисциплін з правової, тактико-спеціальної, вогневої, фізичної та інших видів підготовки, а необхідно здійснювати комплексну інтегральну підготовку курсантів, при цьому раціонально використовувати міждисциплінарні зв'язки, поєднуючи їх на конкретних навчальних заняттях для формування в них іншого найбільш якісного рівня професійно-психологічної готовності до правоохоронної діяльності.

Реформування відомчої освіти набуває особливого значення, оскільки професіоналізація кримінального світу зростає, а рівень професіоналізму працівників кримінальної міліції знижується за рядом об'єктивних та суб'єктивних об'єктивних чинників.

Представниками особистісно-соціально-діяльносного підходу до навчання є російські вчені О.В. Барабанчиков, Л.Ф. Железняк, Ф.Е. Кравцов, В.Е. Кульчицький та ін.

Питаннями складових змісту особистісно-соціально-діяльносного компетентісного підходу до навчання у ВНЗ МВС України у наукових працях досі не розглядалося.

Тому, метою та завданнями нашої статті є визначення змістовного компоненту особистісно-соціально-діяльносного компетентісного підходу до навчання у ВНЗ МВС України.

Одним з найнеефективніших напрямків реформування відомчої освіти МВС України факультетів з підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції є особистісно-соціально-діяльносний компетентісний (надалі - ОСДК-підхід) до навчання. У зв'язку із цим постають питання розроблення сучасної концепції ОСДК-підготовки, що зумовлена необхідністю керуватися єдиною системою поглядів на проблему вдосконалення професійної підготовки кадрів для підрозділів кримінальної міліції та буде ефективною, якщо вона буде спрямована на безперервну освіту, тобто концепція повинна ґрунтуватися на попередньому доузівському, вузівському етапах та досягати "акме" на післявузівському.

Навчальний процес забезпечується педагогічною діяльністю, яка має свої певні структурні компоненти, які вказують на чітку систему підготовки та її результативність. Структурними компонентами педагогічної діяльності в напрямку ОСДК-підходу є цільовий (мета та завдання); змістовий (загальна система підготовки); діяльносний (форми, методи, прийоми, засоби); результативний (досягнуті результати та ступінь ефективності педагогічного процесу).

Метою ОСДК-підходу до навчання в навчальних закладах МВС України є розвиток і формування в курсантів професійно-психологічної готовності, здатності та спроможності ефективно, продуктивно, компетентно та кваліфіковано виконувати професійні, соціальні й життєдіяльнісні функції на основі набутих ними знань, умінь, навичок та практичного досвіду.

На сучасному етапі підготовка фахівців для підрозділів кримінальної міліції здебільшого спрямована на набуття курсантами правових та тактико-спеціальних знань, тоді як практичній складовій цього процесу приділяється дуже мало уваги. Змістовий компонент відображає сенс, що вкладається як у загальну мету, так і в кожне конкретне завдання; зміст навчального матеріалу, який необхідно засвоїти. Тобто вказує на те: "що" та "чому треба читати".

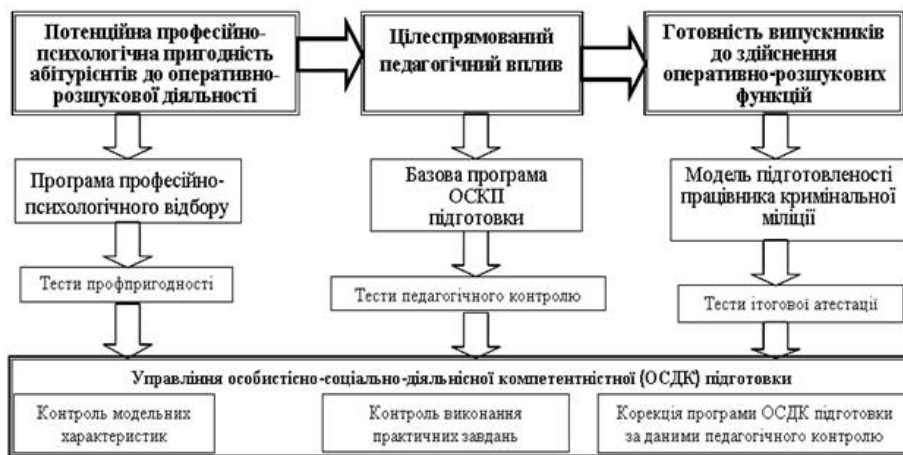

Рис. 1. Загальна система вузівської особистісно-соціально-діяльносної компетентісної підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції

Зміст ОСДК-підходу до навчання визначається через *загальну систему* (від гр. systema – ціле, що складається з частин) підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції, що складається із взаємозалежних компонентів (див. рис. 1).

Педагогічна діяльність – це найвідповідальніша галузь людської діяльності. До неї можна допустити тільки тих людей, які мають до неї хист та особистісні якості, що сприяють цій діяльності. Тільки педагог – майстер своєї справи зможе донести до курсантів ті знання, що їм знадобляться під час ОРД. Головне призначення педагога полягає в тому, аби завдяки своїй високій моральності, любові до курсантів, знанням, працелюбності та іншим якостям стати взірцем для наслідування й власним прикладом виховувати в них людяність.

Педагогічний процес – це якісне утворення, для якого характерні цілісність, спільність та єдність. Він є нерозривним ланцюгом розвиваючих взаємодій суб'єктів діяльності (науково-педагогічного працівника, курсових офіцерів) та об'єктів навчання (курсантів).

В ОСДК-підході до навчання ключовим фактором є компетентісна модель підготовленості курсантів до здійснення оперативно-розшукової діяльності. Ця модель зумовлює мету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції, відповідно до якої необхідно переорієнтувати, реформувати навчальний процес; скласти базову програму підготовки та освітньо-кваліфікаційну характеристику фахівців певних підрозділів кримінальної міліції. Тобто треба визначити відповідно до переліку ключових компетентностей, їх видів і підвидів, які навчальні дисципліни треба вивчати, які треба надавати знання, розвивати вміння, формувати навички та вдосконалити їх, які треба створювати умови (наближені до реальних ситуацій в оперативно-розшуковій діяльності) для закріплення знань, умінь, навичок та набуття практичного досвіду. Також відповідно до вимог оперативно-розшукової діяльності (надалі - ОРД) необхідно визначити перелік навчальних дисциплін, тематику та зміст лекцій, семінарів і практичних занять, групу вмінь та навичок, які забезпечать компетентність при здійсненні оперативно-розшукової діяльності.

Компетентність фахівців кримінальної міліції ґрунтується на професійно-психологічній готовності, спроможності та здатності ефективно кваліфіковано здійснювати оперативно-розшукові заходи. В основі професійно-психологічної готовності, спроможності та здатності лежать певні структурні компоненти, які їх детермінують та забезпечують. Одним із цих компонентів є власне особистість працівника кримінальної міліції. Особистісний фактор ОСДК моделі підготовки має дуже важливе значення, оскільки суб'єкт ОРД у процесі здійснення оперативно-розшукових функцій впливає на результати правоохоронної діяльності, об'єкти ОРД та соціум.

Отже, підґрунтям професійно-психологічної готовності, здатності та спроможності до компетентного кваліфікованого здійснення оперативно-розшукової діяльності є особистісні якості, знання (правові, психолого-педагогічні, технологічні, управлінські, тактико-спеціальні), уміння та навички (пізнавальні, саморегулятивні, технологічні, соціальні, вогневі, фізичні) та досвід (практичне навчання, стажування на посаді, практична діяльність) – див. рис. 2.

У процесі навчання базові характеристики (об'єктивні, особистісні, індивідуальні), професійно значущі та суспільно спрямовані якості курсантів розвиваються, формуються, коректуються та модифікуються. Феномен "взаємовпливу" об'єкта та суб'єкта педагогічної діяльності (див. рис. 3) вказує на дуже важливу форму організації навчально-виховного процесу – індивідуальний підхід.

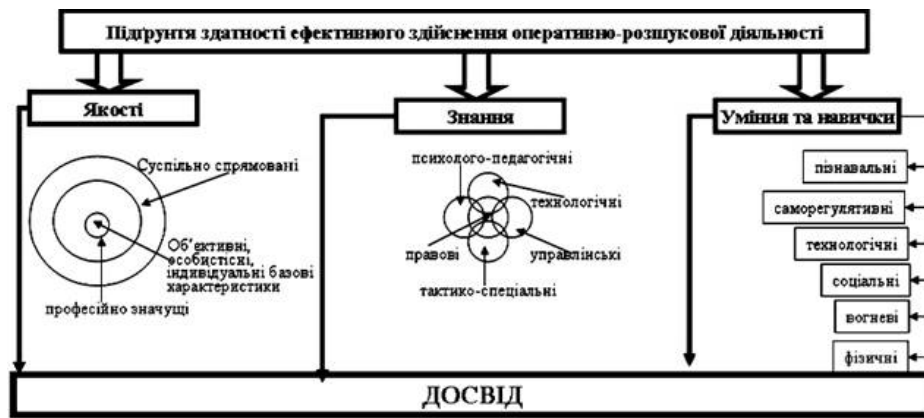

Рис. 2. Підгрунтя готовності, здатності та спроможності до ефективного, компетентного, кваліфікованого здійснення оперативно-розшукової діяльності

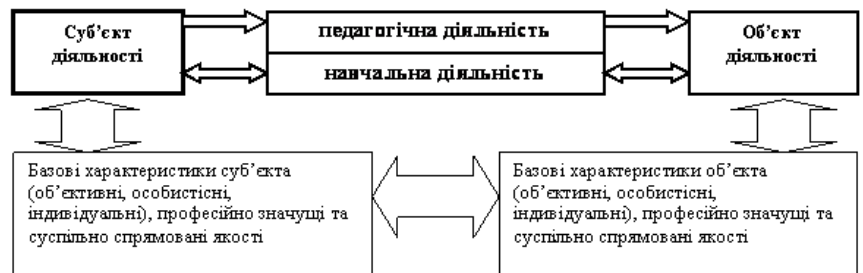

Рис. 3. Схема взаємовпливу об'єктів та суб'єктів педагогічної діяльності

Тобто особистісна компонента ОСДК-підходу до навчання має велике значення для забезпечення майбутньої ефективної кваліфікованої оперативно-розшукової діяльності. Однак сформованість професійно значимих знань, умінь, навичок, наявність групи певних якостей далеко не завжди забезпечують високу якість оперативно-розшукової діяльності, оскільки її досягнення можливе тільки за умови їх інтеграції в професійно-психологічну готовність на ОСДК рівні.

На нашу думку, професійно-психологічна готовність випускників факультетів з підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції – це якісне новоутворення, яке ґрунтується на особистісній спроможності та професійній установці до компетентного, кваліфікованого й ефективного здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Відповідно до загальнонаукових теоретичних основ, на нашу думку, до структури такої готовності входять наступні **компоненти** (див. рис. 4):

- 1) **мотиваційний** (позитивне ставлення до професії, інтерес до неї, бажання бути оперуєвноваженим);
- 2) **орієнтаційний** (уявлення про особливості й умови ОРД, її вимоги до оперуєвноваженого);
- 3) **вольовий** (здатність до самоконтролю, уміння управляти собою при виконанні оперативно-розшукових заходів; рішучість, сміливість, наполегливість при здійсненні ОРД);
- 4) **оцінювальний** (здатність оцінювати власну підготовленість до вимог професії, самооцінка своєї відповідності професійним зразкам);
- 5) **операційний** (володіння методами, прийомами, засобами ОРД, необхідними знаннями, уміннями, навичками, здатність та спроможність застосовувати їх у практичній діяльності). Він, у свою чергу, складається з таких компонентів:
  - **правозастосовний** (правова культура працівника кримінальної міліції, правова свідомість та правова усвідомленість; забезпечення верховенства права та правомірності оперативно-розшукових заходів);
  - **психофізичний** (здатність правомірно застосовувати фізичну силу, табельну вогнепальну зброю, здійснювати саморегуляцію негативних емоційних проявів);
  - **соціальний** (здатність до ефективної соціальної взаємодії з різними верствами населення, суб'єктами ОРД, до встановлення контактів, здійснення агентурної діяльності, оперативно розробки суб'єктів ОРД, проведення переговорної діяльності);
  - **психологічний** (здатність визначати особливості поведінки суб'єктів ОРД, прогнозувати їх поведінку, застосовувати правомірні методи психічного впливу, визначати та розуміти власні поведінкові прояви);
  - **тактико-спеціальний** (здатність до моделювання ситуації, прогнозування її наслідків, планування дій, застосування в необхідних випадках методів фізичного примусу) та ін.

Рис. 4. Компоненти професійно-психологічної готовності працівників до здійснення ОРД

На жаль, існуюча практика професійної підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції обмежується формуванням тільки орієнтаційного, тактико-спеціального, правозастосовного та вольового компонентів, тоді як для успішної оперативно-розшукової діяльності треба рівною мірою розвивати й формувати всі перераховані компоненти професійно-психологічної готовності.

Це вказує на необхідність розроблення дієвої концептуальної моделі ОСДК підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції, яка б за допомогою інноваційних педагогічних технологій посприяла комплексному розвитку та формуванню в курсантів компонентів професійно-психологічної готовності до кваліфікованого компетентного здійснення ОРД.

Різноманітні компоненти професійно-психологічної готовності та сучасні умови здійснення оперативно-розшукової діяльності; вимоги ОСДК-підходу та нормативно-правової бази, що регламентує діяльність працівників кримінальної міліції, вказують на такі напрямки підготовки, як спеціально-правова, оперативно-тактична, вогнева, фізична, спеціально-технічна, соціально-психологічна, службово-прикладна (див. рис. 5).

Структура та зміст системи ОСДК напрямку зумовлюють практичне закріплення набутих знань, умінь та навичок та набуття досвіду. Указані напрямки будуть ефективними тільки за умови переломлення кожного з них через концептуальну структурну модель компетентності підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції. На нашу думку, ця модель повинна ґрунтуватися на таких видах підготовки, як теоретична, практична, тактична та самостійна (див. рис. 6).

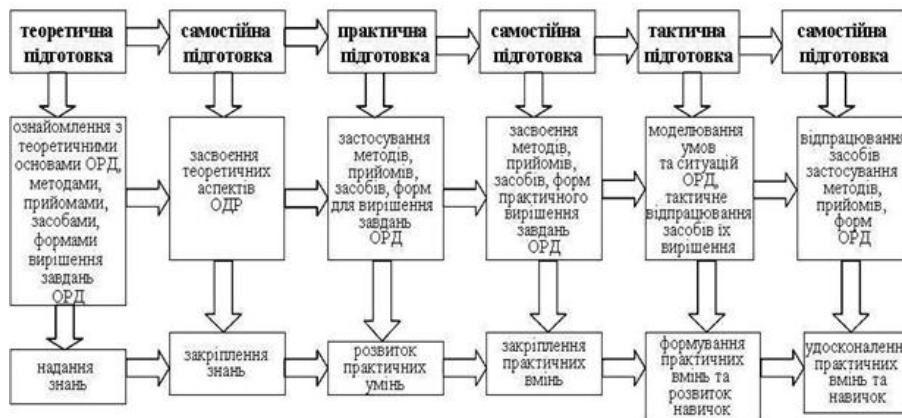
Організація процесу самостійного навчання у ВНЗ МВС України є важливим напрямком педагогічної діяльності науково-педагогічного складу. Педагог повинен ставити курсантів в умови, при яких вони зможуть набувати знання здебільшого за рахунок творчої самостійної роботи – шукати потрібні для виконання навчальних завдань інформацію, творчо її опрацьовувати, робити необхідні висновки та отримувати зумовлені навчальним завданням результати. Розвиток навчальної автономії курсантів потребує забезпечення навчальними матеріалами та літературою для самостійної роботи, можливостями постійного користування інформаційними

технологіями, зокрема, Інтернетом.

Тобто групи знань (правові, психолого-педагогічні, технологічні, управлінські, тактико-спеціальні), умінь та навичок (пізнавальні, саморегулятивні, технологічні, соціальні, вогневі, фізичні) не зможуть знайти свою реалізацію в оперативно-розшуковій діяльності без їх систематичного самостійного підкріплення, застосування, удосконалення та модифікування.

Рис. 5. Структура та зміст системи ОСДК підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції

6. Концептуальна структурна модель компетентнісної підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції

Отже, обов'язковою умовою ОСДК-підходу є збільшення кількості академічних годин на практичні заняття та забезпечення необхідних умов для самостійної підготовки. Особливості оперативно-службових і службово-бойових завдань, що вирішуються конкретними кримінальними підрозділами, багато в чому зумовлені рівнем професійно-психологічної готовності. Логічно припустити, що оперативно-розшукова діяльність підрозділів кримінальної міліції вимагає керуватися, як мінімум, п'ятьма рівнями професійно-психологічної готовності працівників:

- початковий або загальний (для курсантів ВНЗ МВС України);
- базовий (для оперуповноважених підрозділів кримінальної міліції, які несуть службу з табельною зброєю тільки під час чергувань або для виконання спеціальних оперативно-розшукових заходів, де необхідна наявність табельної вогнепальної зброї);
- посилений (для працівників оперативних підрозділів, які постійно несуть службу в екстремальних ситуаціях, з табельною вогнепальною зброєю та до їх посадових обов'язків входить безпосереднє припинення протиправних проявів);
- спеціальний або екстремальний (для працівників підрозділів спеціального призначення органів внутрішніх справ "Беркут", "Сокіл" та ін.);
- акме (для майстрів-професіоналів підрозділів спеціального призначення).

З рис. 7 ми бачимо, що чим вищий рівень, тим більше накопичується знань, умінь, навичок та досвіду. Удосконалюючи елементи своєї професійно-психологічної готовності, працівники вишліфовують власну професійну майстерність. Систематично тренуючись, особа доходить до вершин професіоналізму – "акме". Тільки в процесі безупинного тренування та вдосконалення можна залишатися на вершині професіоналізму та бути майстром справи. Цей факт важливо враховувати для планування процесу навчання фахівців для підрозділів кримінальної міліції. Отже, високий рівень професіоналізму працівників кримінальної міліції ґрунтується на їх систематичному самовдосконаленні, самоосвіті та саморозвитку в особистісно-соціально-діяльному напрямку.

Рис. 7. Рівні професійно-психологічної готовності працівників підрозділів кримінальної міліції

Професійно-психологічна готовність, здатність та спроможність випускників виконувати кваліфіковано, компетентно та ефективно професійні функції залежить від чіткої структурованої організації навчального процесу та від рівня професійної відповідності особистості вимогам оперативно-розшукової діяльності.

Сучасні вимоги до рівня кваліфікації правоохоронця, мобільності, сукупності професійно значимих якостей вимагає підвищення рівня фундаментальності професійної підготовки майбутніх фахівців ОРД шляхом подальшого розроблення освітніх стандартів, заснованих на ключових (особистісній, соціальній та діяльній) компетентностях та їх видах і підвидах

Висновки. Навчальний процес ВНЗ МВС України має діяльнісний підхід до навчання. Доведена необхідність реформування відомчої освіти МВС України в бік особистісно-соціально-діяльного компетентнісного підходу до навчання.

Перспективи подальших розробок у даному напрямку полягають у тому, що слід дослідити діяльнісний (форми, методи, прийоми, засоби); результативний (досягнуті результати та ступінь ефективності педагогічного процесу) бік ОСДК-підходу до навчання.

РЕЗЮМЕ

Подано до редакції 12.03.10

У статті розглядається змістовий компонент особистісно-соціально-діяльного компетентнісного підходу до навчання у ВНЗ МВС України.

Ключові слова: змістовий компонент, особистісно-соціально-діяльний компетентнісний підхід.

А.Н. Цильмак

СОДЕРЖАТЕЛЬНЫЙ КОМПОНЕНТ ЛИЧНОСТНО-СОЦИАЛЬНО-ДЕЯТЕЛЬНОСТНОГО КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА К ОБУЧЕНИЮ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается содержательный компонент личностно-социально-деятельностного компетентностного подхода к обучению у ВУЗ МВД Украины.
Ключевые слова: содержательный компонент, личностно-социально-деятельностный компетентностный подход.

A.N. Tsilmak

**A CONTENTS COMPONENT OF THE PERSONAL, SOCIAL, ACTIVITY, AND COMPETENT APPROACHES TO TEACHING
SUMMARY**

The article analyzes a contents component of personal, social, activity, and competent approaches to education at universities of The Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

Keywords: a contents component; personal, social, activity, and competent approach.
